

ASPIRACJE POLITYCZNE PIASTÓW Z LINII MAZOWIECKIEJ DO TRONU W POLSCE POD KONIEC XIII W.

30 września 1288 r. zmarł Leszek Czarny, książę krakowski, sandomierski i sieradzki¹. Po jego zgonie pojawiła się możliwość objęcia władzy w Małopolsce przez przedstawicieli linii mazowieckiej Piastów. Zmarły władca był bratem stryjecznym Siemowitowiców: Konrada II, księcia czerskiego², i Bolesława II, księcia płockiego³ (il. 1).

W Małopolsce po śmierci Leszka Kazimierzowica istniało kilka zwalczających się ugrupowań⁴. Najważniejszą rolę odgrywało stronnictwo wspierające od połowy lat 80. XIII w. Leszka Czarnego. Były to osoby, które awansowały na najwyższe urzędy w 1285 r., po stłumieniu przez księcia buntu opozycji. Kolejną grupę stanowili malkontenci, którzy po buncie w 1285 r. utracili urzędy i byli represjonowani. Oprócz możnowładztwa i rycerstwa ważną rolę odgrywali mieszcianie krakowscy. Pragnęli zachować wpływ na decyzje nowego władcy w sprawach miejskich i gospodarczych. Kolejną grupę stanowiło wyższe duchowieństwo, na czele z biskupem krakowskim Pawłem z Przemankowa. Wspomniany hierarcha po objęciu rządów przez Leszka Czarnego toczył spór z księciem w obronie praw i przywilejów duchowieństwa krakowskiego i był z tego

¹ K. Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich*, wyd. M. Górny, Poznań–Wrocław 2001, s. 98.

² J. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intytulacją i genealogią książąt*, Kraków 2012, s. 51–53; *idem*, *Konrad II (ok. 1250–1294)*, w: *idem*, *Poczet książąt i księżnych mazowieckich*, Kraków 2019, s. 50–54.

³ Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 51–53; *idem*, *Bolesław II (1260/1261–1313)*, w: *idem*, *Poczet książąt...*, s. 55–61; A. Teterycz-Puzio, *Bolesław II Mazowiecki. Na szlakach ku jedności (ok. 1253/58–24 IV 1313)*, Kraków 2015.

⁴ Na temat walk o Małopolskę po zgonie Leszka Czarnego zob. m.in.: T. Nowakowski, *Małopolska elita władzy wobec rywalizacji o tron krakowski w latach 1288–1306*, Bydgoszcz 1993; A. Semkowicz, *Walka o monarchię w latach 1288–1294. Ustęp z dziejów piastowskich*, KH, t. 5, 1891, s. 727–778; J. Tęgowski, *Zabiegi księcia kujawskiego Władysława Łokietka o tron krakowski w latach 1288–1293*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. 6, 1988, s. 43–67.

1. Miniatura z wizerunkami Piastów mazowieckich, *Kodeks Świętosławów*, 1448–1450, Muzeum Narodowe w Krakowie / Biblioteka Książąt Czartoryskich

powodu represjonowany⁵. Według zachowanych źródeł możni i rycerze dzielnicy małopolskiej po śmierci Leszka Czarnego dokonali elekcji księcia mazowieckiego Bolesława II⁶. Świadczą o tym zapiski w *Roczniku Traski*⁷, *Roczniku małopolskim*⁸ i *Roczniku Sędziwoja z Czechła*⁹. Także w *Kronice halicko-wołyńskiej* czytamy, że „po Lestku zasiadł w Krakowie Bolesław Siemowitowicz, brat Konrada”¹⁰. O wyborze księcia płockiego informują też *Kronika katedralna krakowska*¹¹ oraz Jan Długosz. Kronikarz, który korzystał z niezachowanych obecnie zapisków, podał, że zjazd elekcyjny odbył się w Sandomierzu, a przewodniczył mu biskup krakowski Paweł z Przemankowa¹². Ze względu na to, że dopiero Długosz podaje miejsce zjazdu i imię przywódcy zgromadzonych Małopolan, można wątpić w prawdziwość tej relacji. Na pewno jednak wybór księcia mazowieckiego został dokonany drogą elekcji, o czym świadczy wyraźnie przekaz w *Roczniku Traski: Boleslaus dux Mazovie, succedit per electionem*¹³. Sądzę, że także rola biskupa Pawła z Przemankowa i miejsce zjazdu nie są domysłem kronikarza. Zauważmy, że w ziemi sandomierskiej znajdowało się najliczniejsze stronnictwo popierające elekcję Piasta mazowieckiego. W dalszej części przekazu Długosz podaje, że Małopolanie wysyłają do Bolesława posłów i „przyzywają go z Mazowsza do objęcia godności książęcej, sprowadzają do Krakowa i oddają mu w posiadanie zarówno zamek, jak i miasto Kraków”¹⁴. Ten fragment nie jest w całości prawdziwy, gdyż Bolesław II nie objął w posiadanie zamku wawelskiego.

Do stronników księcia mazowieckiego w Małopolsce, oprócz biskupa krakowskiego Pawła z Przemankowa, należeli możni i rycerze, którzy w 1285 r. opowiedzieli się za kandydaturą jego starszego brata, Konrada II czerskiego¹⁵. Byli to m.in. przedstawiciele rodu Odrowążów, Gryfów,

⁵ Na jego temat zob. m.in.: W. Karasiewicz, *Paweł z Przemankowa, biskup krakowski 1266–1292*, „*Nasza Przeszłość*”, t. 9, 1959, s. 157–247; J. Wyrozumski, *Paweł z Przemankowa (Przemankowa) h. Półkozic (zm. 1292), biskup krakowski*, w: PSB, t. 25, s. 391–394; K.R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 64–67.

⁶ Na temat elekcyjności tronu krakowskiego zob. W. Uruszczak, *Następstwo tronu w księstwie krakowsko-sandomierskim i Królestwie Polskim (1188–1370)*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*”, t. 62, 2010, nr 1, s. 15–36.

⁷ *Rocznik Traski*, wyd. A. Bielowski, w: MPH, t. 2, s. 852.

⁸ *Rocznik małopolski 965–1415* (kodeks Szamotulskiego), wyd. A. Bielowski, w: MPH, t. 3, s. 185: 1290. *Mortus Leskone sine prole, Boleslaus succedit dux Mazouie electus a militibus, qui eodem Anno eiicitur per eosdem*.

⁹ *Rocznik Sędziwoja*, wyd. A. Bielowski, w: MPH, t. 2, s. 878.

¹⁰ Kr. halicko-wołyńska, s. 262.

¹¹ *Kronika katedralna krakowska 1202–1377*, wyd. W. Kętrzyński, w: RAU, t. 34, 1897, s. 348.

¹² *Annales*, lib. 7–8, s. 253.

¹³ *Rocznik Traski*, s. 852.

¹⁴ *Annales*, lib. 7–8, s. 253.

¹⁵ W 1285 r. zbuntowane rycerstwo ziemi krakowskiej i sandomierskiej pod przywództwem rodu Toporów wypowiedziało posłuszeństwo Leszkowi Czarnemu i zaproponowało objęcie

Awdańców i Toporów¹⁶, którzy potem popierali Władysława Łokietka. Jeżeli idzie o duchowieństwo ziemi krakowskiej i sandomierskiej, to prócz biskupa krakowskiego zwolennikami kandydatury Piasta mazowieckiego byli m.in. opat klasztoru Franciszkanów w Krakowie i kler kapituł wiślickiej i sandomierskiej. Bolesław II liczył początkowo na poparcie Sułka z Niedźwiedzia, kasztelana krakowskiego z rodu rycerskiego Starychkoni¹⁷. Dlatego nie podzielałam domysłu niektórych badaczy, że kasztelan Sułek po elekcji Bolesława II doszedł do wniosku, że książę mazowiecki nie ma większych ambicji politycznych i nie sprawdzi się w roli władcy krakowskiego. Sądzę, że kasztelan krakowski czekał na dalszy rozwój wydarzeń. Po śmierci Leszka Czarnego aspiracje do panowania w Krakowie zgłosił równolegle Henryk IV Probus, cieszący się dużym poparciem mieszkańców miasta i grodu wawelskiego, na co mogły mieć wpływ kontakty gospodarcze Krakowa z Wrocławiem. Dlatego Sułek z Niedźwiedzia, uwzględniając poparcie kandydatury księcia śląskiego przez mieszczaństwo miasta Krakowa¹⁸ oraz część elity ziemi krakowskiej, przeszedł ostatecznie na stronę Henryka IV Probusa i przekazał mu zamek wawelski¹⁹.

Kolejnym kandydatem do objęcia władzy w Małopolsce po śmierci Leszka Czarnego był starszy brat Bolesława II – Konrad II czerski, który wcześniej pretendował do tronu w Krakowie²⁰. Obszerny opis wydarzeń prowadzonej w tym czasie polityki Konrada II znajdujemy w *Kronice halicko-wołyńskiej*. Jeszcze przed śmiercią Leszka Czarnego dążył on do zawarcia sojuszu z Mściśławem, księciem łuckim, przewidywanym następcą Włodzimierza, księcia halickiego. Będąc na Rusi, dowiedział się od posła, który przybył do niego z Lublina, o śmierci Leszka Czarnego i możliwości objęcia tronu w Krakowie²¹. Dlatego po otrzymaniu zbrojnej pomocy od

władzy w tej dzielnicy Konradowi II, księciu czerskiemu, który na przełomie kwietnia i maja tego roku zajął księstwo sandomierskie; Teterycz-Puzio, *Bolesław II...*, s. 62; P. Żmudzki, *Studium podzielonego Królestwa. Książę Leszek Czarny*, Warszawa 2000, s. 403.

¹⁶ Do przywódców tego rodu należeli: Janusz Nawojowic, kasztelan krakowski (1284–1285), Żegota Zakliczyc, wojewoda krakowski (1282–1284), i Otto, wojewoda sandomierski (1284–1285); J. Kurtyka, *Elita małopolska XIII i XIV w. – przerwa czy kontynuacja (na przykładzie Toporów: Potomstwo Żegoty, wojewody i kasztelana krakowskiego)*, w: *Genealogia. Polska elita polityczna w wiekach średnich na tle porównawczym*, red. J. Wroniszewski, Toruń 1993, s. 39; *idem*, *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*, Kraków 1997, s. 5.

¹⁷ Na jego temat J. Kurtyka, *Sulek z Niedźwiedzia (zm. ok. 1288/9)*, w: PSB, t. 45, 2008, s. 514–519.

¹⁸ Według Sławomira Gawłasa (*O kształt zjednoczonego Królestwa. Niemieckie władztwo terytorialne a geneza społeczno-ustrojowej odrębności Polski*, Warszawa 1996, s. 90) Henryk IV Probus w dużej mierze postawił mieszczan, którzy dwukrotnie wpuścili go do Krakowa, zadźwiczając zwycięstwo w walce o tron.

¹⁹ Nowakowski, *Małopolska elita władzy...*, s. 17.

²⁰ Grabowski, *Konrad II...*, s. 50–54; Teterycz-Puzio, *Bolesław II...*, s. 67–69.

²¹ Kr. halicko-wołyńska, s. 250–251.

księcia Włodzimierza udał się do Lublina²². Jednak mieszczenie nie wpuścili go do grodu, oczekując na decyzje, jakie zapadną w Krakowie co do wyboru nowego władcy. W tym samym czasie pod Lublinem pojawił się Jerzy, syn Lwa Daniłowicza, który wykorzystując sytuację w Małopolsce po śmierci Leszka Czarnego, dążył do zajęcia ziemi lubelskiej²³. Ostatecznie Konrad II odstąpił od zdobywania miasta i powrócił na Mazowsze²⁴. Na pewno w tym samym czasie doszło do pogodzenia się synów Siemowita I²⁵. Starszy z braci postanowił wspierać Bolesława II w walce o Kraków. Część badaczy uważa, że porozumienie między Siemowitowicami obejmowało również podział Małopolski. Bolesław miałby objąć władzę w Krakowie, Konrad zaś w ziemi sandomierskiej²⁶. Nie sądzę, żeby Siemowitowice podjęli taką nierozsądną decyzję. Przekazanie Konradowi we władanie ziemi sandomierskiej za okazaną pomoc nie spotkałoby się z akceptacją elity małopolskiej. Bolesław II utraciłby poparcie możnych i rycerstwa ziemi krakowskiej i sandomierskiej i *de facto* szansę na objęcie tronu w Krakowie. Dlatego działania podejmowane przez Konrada II po śmierci Leszka Czarnego na terenie ziemi sandomierskiej i krakowskiej były uzgodnione z młodszym bratem.

Bolesław II, kandydując do tronu w Krakowie, miał także poparcie Piastów kujawskich: Władysława Łokietka, który po zgonie Leszka Czarnego objął w posiadanie ziemię sieradzką, oraz jego brata Kazimierza²⁷. Nie żył już Ziemomysł, młodszy brat Leszka Czarnego²⁸, jego synowie zaś byli niepełnoletni, a opiekę nad nimi sprawowała księżna Salomea Samborówna²⁹. Po wiecu elekcyjnym w Sandomierzu (odbył się prawdopodobnie w listopadzie bądź na początku grudnia 1288 r.)³⁰ do tronu w Krakowie aspirowało dwóch Piastów. Pierwszym był Bolesław II, mający poparcie Konrada II, braci stryjecznych: Władysława Łokietka

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, s. 251.

²⁴ Według Kazimierza Pacuskiego (*Mazowsze wobec walk o władzę w Polsce na przełomie XIII/XIV w.*, KH, t. 85, 1978, nr 3, s. 591) Konrad II, wracając na Mazowsze, przyłączył do swego władztwa Sieciechów. Sądzę, że przyłączenie kasztelanii sieciechowskiej do Mazowsza nastąpiło dopiero po śmierci Konrada II (1294 r.), w czasie walk o władzę w Polsce między Wacławem II a Władysławem Łokietkiem i ich sojusznikami; zob. Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, s. 59.

²⁵ Teterycz-Puzio, *Bolesław II...*, s. 73.

²⁶ Nowakowski, *Małopolska elita...*, s. 25; B. Włodarski, *Polska i Ruś 1194–1340*, Warszawa 1966, s. 217–218.

²⁷ Tęgowski, *op.cit.*, s. 47.

²⁸ Jasiński, *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich...*, s. 106–111; B. Śliwiński, *Ziemomysł Inowrocławski. Książę kujawski. Brat Leszka Czarnego i króla Władysława Łokietka (ok. 1247 – początek października / 25 grudnia 1287)*, Kraków 2017, s. 199.

²⁹ B. Śliwiński, *Leszek, książę inowrocławski (1274/1275 – po 27 kwietnia 1339)*, Kraków 2010, s. 45–46.

³⁰ Źródła na temat elekcji Bolesława II zestawia A. Teterycz-Puzio, *Bolesław II...*, s. 68, przyp. 12.